

YOGYKARTA PRICIPI

**Principi primjene Zakona o međunarodnim ljudskim pravima
vezanim za seksualnu orijentaciju i rodni identitet**

UVOD U YOGYKARTA PRINCIPE

Sva ljudska bića su rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Sva ljudska prava su univerzalna, nedijeljiva, međusobno povezana i međusobno zavisna. Seksualna orijentacija¹ i rodni identitet² predstavljaju sastavni dio ličnosti svakog čovjeka i ne smiju biti osnov za diskriminaciju i zloupotrebu.

Do sada su preuzeti mnogi koraci ka obezbjeđivanju jednakih prava i sloboda za sve osobe različitih seksualnih orijentacija i rodni identiteta kako bi mogli nesmetano da uživaju u svim ljudskim pravima. Mnoge zemlje su usvojile zakone i propise kojima se garantuje jednakost i zabranjuje diskriminacija na osnovu pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Ipak, kršenja ljudskih prava određenih osoba zbog njihove stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije, ili rodnog identiteta, predstavlja opšte rasprostanjenu i prepoznatljivu pojavu veoma ozbiljnih razmjera. Ta kršenja uključuju ubistva, mučenja i zlostavljanja, seksualne napade i silovanja, uznemiravanje privatnosti, nedozvoljeno pritvaranje, poricanje prava na rad i obrazovanje i ozbiljnu diskriminaciju u odnosu na uživanje mnogih drugih ljudskih prava. Ovakva kršenja ljudskih prava su vrlo često praćena sa ostalim oblicima nasilja, mržnjom, diskriminacijom i isključivanjem iz zajednice poput onih koja su bazirana na rasi, starosti, religiji, posebnim potrebama, ekonomskom, socijalnom ili nekom drugom statusu.

Mnoge države i društva normiraju rod i seksualnu orijentaciju pojedinca kroz običaje, zakon, nasilje i time nastoje da formiraju jedno određeno shvatanje o intimnim odnosima i doživljaju seksualnosti. Kontrola i nadzor seksualne orijentacije predstavlja ogromnu prijetnju iza koje stoji kontinuirano kršenje ljudskih prava zasnovano na rodnoj nejednakosti.

Međunarodna zajednica je napravila veliki napredak u dostizanju rodne jednakosti i zaštiti protiv nasilja u društvu, zajednici i porodici. Dodatno, ključni mehanizmi za zaštitu ljudskih prava Ujedinjenih Nacija su potvrdili obaveze država potpisnica da osiguraju efektivnu zaštitu od diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu svih građana. Ipak,

¹ Seksualna orijentacija se odnosi na sposobnost svake osobe da osjeća emocionalnu, fizičku ili seksualnu privlačnost, u intimnim ili seksualnim odnosima, sa osobama različitog i/ili istog pola i/ili roda.

² Polni identitet se odnosi na vlastitu polnu samokoncepciju, koja može i ne mora korespondirati sa polom koji je osobi pripisan rođenjem. Polni identitet se odnosi na sopstveni osjećaj tijela (koje se može korigovati i mijenjati medicinskim ili hiruškim putem) i ispoljavanje pola koji osoba osjeća ličnim odjećom, govorom ili ponašanjem.

reakcija međunarodne zajednice na kršenja ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta bila je fragmentirana i nedosljedna.

U duhu sveobuhvatnog razumijevanja i poštovanja međunarodnog sistema ljudskih prava, potrebno je posebnu pažnju posvetiti na adekvatnu i dosljednu zaštitu prava koja se odnose na seksualnu orijentaciju i rodni identitet svakog pojedinca. U tom kontekstu, veoma je važno urediti i specifikovati obaveze svih zemalja da u skladu sa postojećim međunarodnim zakonima o ljudskim pravima osiguraju jednaku zaštitu ljudskih prava svim pojedincima bez diskriminacije po bilo kom osnovu.

Međunarodna komisija pravnika i Međunarodna služba za ljudska prava, u ime koalicije organizacija za ljudska prava, otpočele su projekat razvoja pravnih principa u primjeni međunarodnih zakona protiv kršenja ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kako bi doprinijeli efikasnoj zaštiti i postavljanju standarda jednake primjene u svim zemljama.

Grupa istaknutih pravnika u oblasti ljudskih prava je pripremila, razvila i ustanovila slijedeće Principe. Slijedeći zaključke sa sastanka koji je održan na Gadjah Mada Univerzitetu u Jogjakarti, u Indoneziji od 6. do 9. novembra 2009. godine, 29 istaknutih eksperata iz 25 zemalja, sa raznovrsnim ekspertskim znanjima u oblasti ljudskih prava, jednoglasno su usvojili Principe Yogykarte o primjeni zakona o međunarodnim ljudskim pravima vezanim za seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Izveštač sa održanog sastanaka, profesor Michael O'Flaherty dao je neizmjeran doprinos u izradi nacrtu i pripremi tih Principa. Njegova nesebična predanost i uloženi napor u radu, su bili od ključne važnosti za postignuti uspjeh.

Principi Yogykarte predstavljaju širok spektar principa ljudskih prava i njihovu adekvatnu primjena vezano za seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Principi potvrđuju primarnu obavezu država u zaštiti ljudskih prava. Svaki princip je praćen detaljnim preporukama koje se upućuju državama. Istovremeno, eksperti naglašavaju da svi akteri imaju odgovornost za unaprijeđenje i zaštitu ljudskih prava. Dodatne preporuke se upućuju upravo tim drugim akterima među kojima su sistem zaštite ljudskih prava Ujedinjenih nacija, mediji, nevladine organizacije i donatori.

Eksperti su se složili da Principi Yogykarte odražavaju postojeće stanje međunarodnog zakona o ljudskim pravima u odnosu na pitanja koja se odnose na seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Istovremeno, eksperti su naveli da države mogu da ustanove i prihvate dodatne obaveze u zaštiti ljudskih prava dok se cjelokupan sistem u toj oblasti i dalje razvija.

Principi Yogykarte potvrđuju obavezujuće standarde međunarodnog prava sa kojima sve zemlje moraju biti u saglasnosti. Oni obećavaju drugačiju budućnost za sve ljude, koji se rađaju slobodni i jednaki u dostojanstvu i pravima, da svoj život žive slobodno.

Sonia Onufer Corrêa

Kopredsjedavajući

Vitit Muntarbhorn

Kopredsjedavajući

MI, MEĐUNARODNI EKSPERTSKI TIM U OBLASTI LJUDSKIH PRAVA, A U ODNOSU NA SEKSUALNU ORIJENTACIJU I RODNI IDENTITET

PREAMBULA

POZIVAJUĆI se na činjenicu da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka, u dostojanstvu i pravima, i da svakom ljudskom biću pripadaju sva prava i slobode bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti;

ZABRINUTI da nasilje, mučenje, diskriminacija, izuzimanje, stigmatizacija i predrasude uperene protiv osoba u svim dijelovima svijeta zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i da su ta iskustva praćena diskriminacijom na osnovu pola, rase, starosti, religije, invaliditeta, zdravstvenog i ekonomskog statusa, i da takav vid nasilja, mučenja, izuzimanja, netrpeljivosti i predrasuda podriva integritet i dostojanstvo onih koji su izloženi takvoj zloupotrebi, i da loše utiče na njihovo samopouzdanje i osjećaj pripadanja zajednici, što ih navodi da prikrivaju i potiskuju svoj identitet i da žive živote straha i nevidljivosti;

SVJESNI da su se kroz istoriju vršila flagrantna kršenja prava ljudi koji su ili bili ili doživljavani kao lezbejke, gej ili biseksualci, ili zbog njihove seksualne povezanosti sa osobama istog pola ili zato što su smatrani transeksualcima, transrodnim bićima ili pripadnicima društvenih grupa koje su prepoznatljiva u određenim društvima po posebnoj seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu;

RAZUMJEVAJUĆI "seksualnu orijentaciju" kao sposobnost svake osobe da osjeća emocionalnu, fizičku ili seksualnu privlačnost, u intimnim ili seksualnim odnosima, sa osobama različitog i/ili istog pola i/ili roda;

RAZUMIJEVAJUĆI "rodni identitet" kao vlastitu rodnu samokoncepciju, koja može i ne mora korespondirati sa polom koji je osobi pripisan rođenjem. Rodni identitet se odnosi na sopstveni osjećaj tijela (koje se može korigovati i mijenjati medicinskim ili hiruškim putem) i ispoljavanje roda koji osoba osjeća ličnim odjećom, govorom ili ponašanjem;

ZAPAŽAJUĆI da međunarodno pravo potvrđuje svim osobama, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, pravo na uživanje svih ljudskih prava, kao i da se u primjeni postojećeg zakonodavstva u oblasti ljudskih prava trebaju uzeti u obzir specifične situacije i iskustva ljudi različitih seksualnih orijentacija i rodnih identiteta, i da se u svim aktivnostima koje se tiču djeteta kao osnov razmatranja treba uzimati u obzir najbolji interes

djeteta i za dijete koje je sposobno da samostalno formira svoje mišljenje ima pravo da ga slobodno izražava, i da se ono uzima u obzir u skladu sa uzrastom i zrelošću djeteta;

KONSTATUJUĆI da međunarodno pravo nameće apsolutnu zabranu diskriminacije u odnosu na puno uživanje svih ljudskih prava, građanskih, kulturnih, ekonomskih, političkih i socijalnih, da je poštovanje seksualnih prava, seksualne orijentacije i rodnog identiteta sastavni dio ostvarivanja jednakosti između muškarca i žene i da države moraju preduzeti mjere u nastojanju da eliminišu predrasude i običaje zasnovane na ideji o inferiornosti ili superiornosti jednog pola, ili stereotipnim ulogama za muškarca i ženu, navodeći dalje da je međunarodna zajednica prepoznala pravo svih osoba da slobodno i odgovorno odlučuju o svim pitanjima vezanim za njihovu seksualnost, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, oslobođeno od svih pritisaka, prinuda, diskriminacije i nasilja;

PRIZNAVAJUĆI da postoji značajna vrijednost u artikulaciji međunarodnog humanitarnog prava na sistematičan način koji je primjenjiv u životima i iskustvu osoba različitih seksualnih orijentacija i rodnih identiteta;

PRIHVATAJUĆI da ta artikulacija mora biti zasnovana na trenutnom stanju međunarodnog zakona o ljudskim pravima i da će zahtjevati reviziju na regularnim osnovama u skladu sa razvojem zakona u oblasti ljudskih prava i njegove primjene u životima osoba različitih seksualnih orijentacija i rodnih identiteta širom svijeta.

**NA SASTANAKU EKSPERATA
ODRŽANOM OD 6. DO 9. NOVEMBRA 2006.
U YOGZKARTI U INDONEZIJI
USVOJENI SU SLJEDEĆI PRINCIPI:**

Princip 1

PRAVO NA UNIVERZALNO UŽIVANJE LJUDSKIH PRAVA

Sva ljudska bića su rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ljudska bića svih seksualnih orijentacija i rodni identiteta imaju pravo da uživaju sva ljudska prava.

Države treba da:

A: Objedine principe univerzalnosti, međuzavisnosti, međusobne povezanosti i nedjeljivosti svih ljudskih prava u svojim nacionalnim ustavima ili ostalim odgovarajućim zakonima, kako bi osigurala stvarnu primjenu jednakog uživanja svih ljudskih prava;

B: Usaglase domaće zakonodavstvo, uključujući krivično pravo, sa principom univerzalnosti ljudskih prava kako bi se kako bi obezbjedila konzistentnost i dosljednost u njihovoj primjeni;

C: Pokrenu programe edukacije i informisanja svojih građana u cilju promocije i unapređenja ostvarivanja svih ljudskih prava svih ljudi, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju i rodni identitet;

D: Integrišu vođenje državne politike sa pluralističkim pristupom u donošenju odluka koji će uvažiti i afirmisati međusobnu zavisnost i nedjeljivost svih aspekata ličnog identiteta svakog pojedinca, uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Princip 2

PRAVO NA JEDNAKOST I ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE

Sva ljudska bića imaju pravo na uživanje svih ljudskih prava bez diskriminacije zasnovane na njihovoj seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. Svim osobama se mora osigurati jednaka zaštita prava i jednakost pred zakonom bez diskriminacije na bilo kakvim osnovama. Zakon mora zabraniti svaki vid diskriminacije i garantovati svim osobama jednaku i adekvatnu zaštitu od diskriminacije.

Diskriminacija zasnovana na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu obuhvata svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, koji ima za cilj ili efekat poništavanja ili odstupanja od jednakosti pred zakonom ili priznavanje, uživanje ili ostvarivanje, na ravnopravnim osnovama, svih ljudskih prava i sloboda. Diskriminacija zasnovana na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu može biti, i često je, upotpunjena sa diskriminacijom na drugim osnovama kao što su pol, rasa, uzrast, religija, invaliditet, zdravstveni ili ekonomski položaj.

Države treba da:

A: Usaglase principe jednakosti i nediskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu sa svojim domaćim zakonodavstvom, ukoliko već ne postoje, uključujući adekvatne dopune i tumačenja kojima će se osigurati stvarna garancija prava i sloboda;

B: Ukinu krivične i druge pravne odredbe koje zabranjuju, ili su u službi ograničavanja prava seksualne aktivnosti između osoba istog pola i dozvoljene starosne dobi, i osigurati da se u istoj dozvoljenoj starosti priznaje pravo na stupanje u seksualne odnose sa osobom istog i suprotnog pola;

C: Usvoje odgovarajuće zakonske i ostale odredbe da zabrane i eliminišu diskriminaciju, u javnosti i privatnom sektoru, zasnovanu na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu;

D: Preduzmu odgovarajuće mjere da bi osigurali adekvatan napredak osoba sa različitim seksualnim orijentacijama i rodnim identitetima, koje mogu biti neophodne da bi se takvim grupama obezbjedila jednakost u uživanju i ostavriivanju ljudskih prava. Takve mjere neće biti smatrane diskriminatornim;

E: U svim svojim odgovorima na diskriminaciju koja je zasnovana na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, države treba da uzmu u obzir način na koji se ta diskriminacija ukršta sa drugim oblicima diskriminacije;

F: Preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući programe za obrazovanje i obuku, sa ciljem eliminacije predrasuda, diskriminatornih stavova i ponašanja koja podržavaju ideju o inferiornosti ili superiornosti bilo koje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Princip 3

PRAVO NA PRIZNAVANJE PRED ZAKONOM

Sve osobe imaju pravo da budu priznate pred zakonom. Osobe različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta treba da uživaju puni pravni kapacitet u svim aspektima života. Seksualna orijentacija i rodni identitet svake osobe predstavlja sastavni dio njihove ličnosti i pripada jednom od osnovnih aspekata samoodređenja, dostojanstva i slobode.

Nijedna osoba neće biti prisiljena da se podvrgne medicinskim procedurama, uključujući hiruršku promjenu pola, sterilizaciju ili hormonsku terapiju, kao uslov za zakonsko priznavanje svog rodnog identiteta, niti će biti izložena pritisku da sakrije, suzbije ili porekne svoju seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Države treba da:

A: Osiguraju jednaku pravnu sposobnost svih lica u građanskim pitanjima, bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu, kao i mogućnost za ostvarenje te sposobnosti, uključujući pravo da sklapaju ugovore, da upravljaju, posjeduju i stiču (uključujući i putem nasljeđivanja); uživaju i raspolažu imovinom;

B: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere u cilju postizanja poštovanja i priznavanja prava svake osobe na samoodređenje rodnog identiteta;

C: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da se prilikom izdavanja svih ličnih dokumenata, koja ukazuju na pol i rod - uključujući izvod iz matične knjige rođenih, pasoš, i druga dokumenta – budu u skladu sa samoodređenim rodnim identitetom osobe;

D: Obezbjede efikasnost tih procedura, koje moraju biti fer i nediskriminatorne, i moraju poštovati dostojanstvo i privatnost svake osobe na koju se odnose;

E: Osiguraju da će promjena ličnih dokumenata biti prepoznata u svim slučajevima kada je identifikacija ili razvrstavanje osoba po polu, zahtjevana od strane policije ili po zakonu;

F: Preduzmu ciljane programe kako bi obezbjedili socijalnu pomoć za sve osobe koje prolaze kroz promjenu pola ili vraćanje istom.

Princip 4

PRAVO NA ŽIVOT

Sve osobe imaju pravo na život, slobodu i da budu slobodni od torture i okrutnosti, nehumanog i degradirajućeg tretmana u svim slučajevima, a posebno na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Smrtna kazna se ne može izreći nijednom licu za stupanje u seksualne odnose na dobrovoljnoj osnovi između osoba koje su dozvoljene starosne dobi, a po osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Države treba da:

A: Ukinu sve oblike zločina koje imaju svrhu ili ishod zabranjene dobrovoljnih seksualnih odnosa između osoba istog pola, dozvoljene starosne dobi i dok se takve odredbe ne ukinu, ne izvršavati smrtnu kaznu osobama koje su po tom osnovu osuđene;

B: Ukinu smrtne kazne i oslobode sve one koji čekaju izvršenje kazne za počinjena djela koja se odnose na dobrovoljne seksualne odnose između ljudi dozvoljene starosne dobi;

C: Obustave bilo kakve sponzorisanе ili oproštene napade na živote osoba na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i osigurati da će svi takvi napadi, sprovedeni od strane bilo državnih zvaničnika ili od strane individua ili grupa, biti odlučno ispitani, i da će se za slučajeve u kojima postoje dokazi, biti sprovedeno krivično gonjenje, suđenje i izricanje kazni odgovornim licima.

Princip 5

PRAVO NA BEZBJEDNOST OSOBE

Svaka osoba bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, ima pravo na bezbjednost i zaštitu od države od nasilja i nanošenja tjelesnih povreda, bilo od strane državnih službenika ili od strane bilo koje individue ili grupe.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne i druge mjere da spriječe i obezbijede zaštitu od svih oblika nasilja i uznemiravanja povezanim sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom;

B: Preduzmu sve potrebne zakonodavne mjere da nametnu odgovarajuće krivične sankcije za nasilje, prijetnje nasiljem, podsticanje na nasilja ili uznemiravanje, zasnovano na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu bilo koje osobe ili grupe osoba, u svim sferama života, uključujući i porodicu;

C: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere kojima će osigurati da se seksualna orijentacija ili rodni identite žrtve ne mogu iskoristiti kao opravdanje, izgovor ili ublažanje takvog nasilja;

D: Obezbijede da se svi slučajevi takvog nasilja odlučno ispituju, i da se u slučajevima gdje se pronađu odgovarajući dokazi, odgovorna lica krivično gone, da im se sudi i da budu propisno kažnjeni, kao i da se žrtvama obezbijedi adekvatan pravni lijek i nadoknada, uključujući obeštećenje;

E: Preduzmu kampanje podizanja svijesti, koje će biti usmjerenu ka širokoj javnosti kao i aktuelnim i potencijalnim izvršiocima nasilja, u cilju razbijanja predrasuda koje se nalaze u osnovi svakog nasilju u vezi sa seksualnom orijentacijom i rodnom ravnopravnošću.

Princip 6

PRAVO NA PRIVATNOST

Sve osobe, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, imaju pravo da ne budu subjektom arbitražnog miješanja u svoju privatnost, porodicu, dom, papire ili korespondenciju, kao i na zaštitu od nezakonitog napada na njihovu čast i ugled. Pravo na privatnost obično uključuje pravo na izbor da osoba otkrije ili ne otkrije informacije koja se odnose na njenu/njegovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, kao i na odluke koje se tiču njihovog tijela i seksualne orijentacije.

Države treba da:

A: Preduzmu sve neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi se obezbijedilo pravo svake osobe, bez obzira na njenu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, da uživa u privatnosti, intimnim odnosima, uključujući i dobrovoljne seksualne odnose sa osobama koje su dozvoljene starosne dobi;

B: Ukinu sve zakone koji inkriminišu dobrovoljne seksualne odnose između osoba istog pola u dozvoljenoj starosni dobi, i obezbjede da se dozvoljena starosna dob odnosi na stupanje u seksualne odnose i sa osoba istog i suprotnog pola;

C: Osiguraju da se krivične i druge pravne odredbe opšte primjene ne primjenjuju u de facto tumačenju tako da inkriminišu dobrovoljne seksualne odnose između osoba istog pola koje imaju više od dozvoljene starosne dobi;

D: Ukinu bilo koji zakon koji zabranjuje ili osuđuje slobodno ispoljavanje rodnog identiteta, uključujući način odjevanja, govora ili ponašanja, ili koji negira pravo pojedinca da mijenja izgled svog tijela kao vid ispoljavanja rodnog identiteta;

E: Oslobode sve one koji su zadržani u pritvoru na osnovu izrečene krivične presude, ukoliko se njihov pritvor odnosi na dobrovoljne seksualne odnose sa osobama koje su starije od dozvoljene dobi, ili su u vezi sa rodnim identitetom;

F: Osiguraju pravo svih osoba da slobodno biraju kada će, kome i na koji način otkriti informacije o svojoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, i zaštite sve osobe od arbitrarnog ili neželjenog razotkrivanja, ili prijetnje otkrivanja takvih informacija od strane drugih.

Princip 7

PRAVO NA SLOBODU OD ARBITRARNOG PRITVARANJA

Niko ne smije biti subjekt neosnovanog hapšenja ili pritvaranja. Hapšenje ili pritvaranje na bazi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, bilo na osnovu sudskog naloga ili na neki drugi način, je arbitrarno. Sva lica u pritvoru, bez obzira na njihove seksualne orijentacije ili rodni identitet, imaju jednaka pravo, da budu informisani o razlozima hapšenja i prirodi svih optužbi koje su podignute protiv njih, da se u najkraćem roku izvede pred sud i da se u sudskom postupku utvrdi zakonitost pritvora, bez obzira da li je ili nije optužen za neko krivično djelo.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da osiguraju da seksualna orijentacija ili rodni identitet ne mogu ni pod kojim okolnostima biti osnova za pritvor ili hapšenje, uključujući i ukidanje nejasno formulisanih odredbi krivičnog zakona koji podžavaju diskriminatornu primjenu ili koje na neki drugi način omogućavaju hapšenje zasnovano na predrasudama;

B: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere da obezbjede svim licima, koja su uhapšena, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, na ravnopravnim osnovama pravo da budu informisani o razlogu hapšenja i prirodi optužbi protiv njih, bilo da su optuženi ili ne, da se bez odlaganja izvedu pred sudskog činovnika i da se donese sudski postupak i odredi zakonitost postupka;

C: Preduzmu programe obuke i podizanja svijesti da edukuju policiju i ostalo osoblje koje sprovodi zakon o zabrani arbitrarnog hapšenja i pritvaranja osoba na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

D: Održavaju tačnu i redovnu evidenciju svih hapšenja i pritvaranja, navodeći datum, mjesto i razlog pritvaranja, i obezbijediti nadzor svih mjesta pritvora od strane nezavisnih organa koji su stručni i čija je nadležnost da indetifikuju hapšenja i pritvaranja koja mogu biti motivisana seksualnom orijentacijom ili polnim identitetom neke osobe.

Princip 8

PRAVO NA FER SUĐENJE

Svako ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, ustanovljenim po zakonu koji će odlučivati o njihovim građanskim pravima i obavezama po slovu zakona, ili o krivičnoj optužbi protiv njega, bez predrasuda ili diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

Države treba da:

A: Preduzmu sve neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere da se spriječe i eliminišu predrasude na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u svakoj fazi sudskog procesa, u građanskim i krivičnim postupcima i svim ostalim sudskim i administrativnim postupcima koji određuju prava i obaveze, kao i da obezbijedi da se ničiji kredibilitet ili karakter, bilo kao stranke, svjedoka, advokata ili donosioca odluke ne dovede u pitanje njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet;

B: Preduzmu sve neophodne i razumne mjere da se zaštite lica od krivičnog gonjenja ili građanskog postupka koji su motivisani potpuno ili djelimično predrasudama u pogledu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Princip 9

PRAVO NA HUMANO POSTUPANJE U PRITVORU

Sve osobe koje su lišene slobode trebaju biti tretirane humano i sa poštovanjem ljudskog dostojanstva. Seksualna orijentacija i rodni identitet su sastavni dio ličnog dostojanstva svih ljudi.

Države treba da:

A: Osiguraju da se smještanjem u pritvor izbjegne dalja marginalizacija lica na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta ili izlaganje nasilju, maltretiranju ili psihološkom, mentalnom ili seksualnom zlostavljanju;

B: Obezbijede adekvatan pristup zdravstvenoj njezi i savjetovanju prilagođenom potrebama onih u pritvoru, za potrebama onih u pritvoru, priznajući posebne potrebe lica na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, uključujući prema potrebama reproduktivnog zdravlja, pristup HIV/AIDS informacijama i terapiji, kao i pristup hormonskoj ili drugim terapijama, kao i raspoređivanje po polu onako kako je traženo;

C: Obezbijede, u mjeri u kojoj je to moguće, da svi zatvorenici učestvuju u odlučivanju u vezi sa mjestom pritvora koje je pogodno njihovoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu;

D: Uspostave zaštitne mjere za sve zatvorenike koji su dodatno osjetljivi na nasilje ili zlostavljanje na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili rodnog izražavanja i da obezbijedi, ukoliko je realno izvodljivo, da takve zaštitne mjere ne uključuju veća ograničenja njihovih prava od onih koje se inače odnose na zatvorsku populaciju;

E: Osiguraju da se bračne posjete, kada su dozvoljene, odobravaju na jednakim osnovama svim zatvorenicima i pritvorenicima, bez obzira na pol njihovog partnera;

F: Obezbijede nezavistan monitoring prostorija u kojima su pritvorenici i zatvorenici, od strane državnih organa, kao i nevladinih organizacija, uključujući organizacije koje rade u oblasti seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

G: Preduzmu programe obuke i podizanja svijesti za osoblje zatvora i sve ostale službenike u javnim i privatnim sektorima koji su uključeni u rad sa zatvorenicima, u pogledu međunarodnih standarda o ljudskim pravima i principa jednakosti i nediskriminacije, u odnosu na osobe sa različitom seksualnom orijentacijom i polnim identitetom.

Princip 10

PRAVO NA SLOBODU OD MUČENJA I OKRUTNOG, NEHUMANOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAZNI

Svako ima pravo na slobodu od mučenja i okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni, uključujući i razloge koji se odnose na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da spriječe i obezbjede zaštitu od mučenja i okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni, počinjenih iz razloga koji se odnose na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet žrtve, kao i podsticanje takvih akata;

B: Preduzmu sve razumne korake da identifikuju žrtve mučenja i okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni, počinjenih iz razloga koji se odnose na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, i da ponude odgovarajuće obeštećenje, uključujući adekvatne lijekove i nadoknade, i kada je to potrebno, medicinsku i psihološku pomoć;

C: Preduzmu programe obuke i podizanja svijesti zaposlenih u policiji, zatvorskog osoblja i svih ostalih službenika u javnom i privatnom sektoru koji su na pozicijama sa kojih mogu da izvrše ili da spriječe takva djela.

Princip 11

PRAVO NA ZAŠTITU OD SVIH OBLIKA EKSPLOATACIJE, PRODAJE I TRAGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA

Svako ima pravo na zaštitu od trgovine ljudima, prodaje i svih oblika eksploatacije uključujući, ali ne ograničavajući se na, seksualnu eksploataciju na osnovu realne ili imputirane seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Mjere za spriječavanje trgovine ljudima treba da obuhvate sve faktore koji povećavaju ranjivost određene grupe, uključujući razne oblike nejednakosti i diskriminacije na osnovu stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili ispoljavanja takvih ili drugih identiteta. Takve mjere ne smiju biti u suprotnosti sa ljudskim pravima osoba koje su pod rizikom da postanu žrtve trgovine ljudima.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere prevencije i zaštite u pogledu trgovine, prodaje i svih oblika eksploatacije ljudi uključujući, ali ne ograničavajući se na, seksualnu eksploataciju, na osnovu realne ili imputirane seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

B: Obezbijede da takvi zakone ili mjere ne kažnjavaju ponašanje, stigmatizuju, ili na neki drugi način pogoršavaju nedostatke ugroženih grupa u praksi;

C: Uspostave pravne, socijalne i obrazovne mjere, usluge i programe za rješavanje problema koji povećavaju ranjivost na trgovinu ljudima, prodaju i sve oblike eksploatacije uključujući, ali ne ograničavajući se na, seksualnu eksploataciju, na osnovu stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, uključujući i probleme kao što su socijalna isključenost, diskriminacija, odbacivanje od strane porodice ili kulturne zajednice, nedostatak finansijske nezavisnosti, bezkućništvo, diskriminatorni socijalni stavovi koji dovode do niskog samopoštovanja, i nedostatak zaštite od diskriminacije u pristupu stanovima, zapošljavanju i socijalnim uslugama.

Princip 12

PRAVO NA RAD

Svako ima pravo na pristojan i produktivan rad, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada i na zaštitu od nezaposlenosti, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere za otklanjanje i zabranu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u javnim i privatnim ustanovama, uključujući i mogućnosti stručnog usavršavanja, zaposlenja, unaprijeđenja, otpuštanja, uslova zapošljavanja i naknada;

B: Eliminišu svaku diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta kako bi se osigurale jednake mogućnosti zapošljavanja i napredovanja u svim oblastima javnog rada, uključujući sve nivoe državnih službi i službe zapošljavanja na javnim funkcijama, uključujući službu policije i vojske, i obezbijediti odgovarajuću obuku i programe za podizanje svijesti u borbi protiv diskriminatornih stavova.

Princip 13

PRAVO NA SOCIJALNO OSIGURANJE I DRUGE MJERE SOCIJALNE ZAŠTITE

Svako ima pravo na socijalno osiguranje i druge mjere socijalne zaštite, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere za obezbjeđivanje jednakog pristupa, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, socijalnom osiguranju i drugim mjerama socijalne zaštite, uključujući osiguranje pri zapošljavanju ili pri roditeljskom odsustvu, pravo na osiguranje od nezaposlenosti, zdravstveno osiguranje i njegu ili beneficije (uključujući promjenu tijela u vezi sa polnim identitetom), ostala socijalna osiguranja, porodične nadoknade, nadoknade u slučaju sahrane, penzije i nadoknade u slučajevima gubitka podrške za supružnika ili partnera uslijed bolesti ili smrti;

B: Osiguraju da djeca nisu izložena bilo kojem obliku diskriminacije u okviru sistema socijalnog osiguranja, ili prilikom pružanja socijalne zaštite i socijalne pomoći na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili seksualne orijentacije i rodnog identiteta bilo kog člana njihove porodice;

C: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da obezbjede pristup strategijama i programima za smanjenja siromaštva, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Princip 14

PRAVO NA ADEKVATAN ŽIVOTNI STANDARD

Svako ima pravo na adekvatan životni standard, uključujući odgovarajuću ishranu, ispravnu vodu za piće, sanitarije i adekvatnu odjeću, kao i na kontinuirano poboljšanje životnih uslova, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da obezbjede jednak pristup, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, odgovarajućoj ishrani, ispravnoj vodi za piće, sanitarijama i adekvatnoj odjeći.

Princip 15

PRAVO NA ADEKVATNO STANOVANJE

Svako ima pravo na odgovarajuće stanovanje, uključujući zaštitu od iseljenja, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Države treba da:

A: Preduzmu sve neophodne zakonodavne, administrativne i ostale mjere da obezbijede sigurnost imovine i pristup povoljnom, prikladnom, pristupačnom, kulturnom i bezbjednom stanovanju, uključujući skloništa i druge prostorije u slučaju vanrednih stanja, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili bračnog ili porodičnog statusa;

B: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da se zabrani izvršenje iseljenja koja nisu u skladu sa međunarodnim obavezama ljudskih prava i da obezbijede dostupnost adekvatnih i efikasnih pravnih ili drugih odgovarajućih sredstva koja su na raspolaganju svakom licu koje tvrdi da mu je pravo na zaštitu od prinudnog iseljenja povrijeđeno ili je pod prijetnjom kršenja, uključujući i pravo na preseljenje, što uključuje pravo na alternativno bolje ili jednako dobro i adekvatno stanovanje, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili bračnih ili porodičnih statusa;

C: Obezbiјede jednaka prava u vlasništvu nad zemljom i kućom, kao i prilikom naslijeđivanja bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

E: Uspostave socijalne programe, uključujući i prateće programe, u suočavanju sa faktorima koji odnose na seksualnu orijentaciju i rodni identitet i koji povećavaju podložnost bezkućanstvu, a posebno za djecu i mlade, uključujući i društvenu isključenost, porodično i druge oblike nasilja, diskriminaciju, nedostatak finansijske nezavisnosti, i odbacivanje od strane porodice ili kulturne zajednice, kao i da promoviše programe za podršku susjedstva i bezbjednost;

F: Obezbiјede obuku i programe za podizanje svijesti kako bi obezbijedili da sve agencije postanu svijesnije i osjetljivije na potrebe onih koji se suočavaju sa bezkućništvom ili socijalnom isključenošću uslijed različite seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Princip 16

PRAVO NA OBRAZOVANJE

Svako ima pravo na obrazovanje, bez diskriminacije na osnovu, a uzimajući u obzir, njihovu seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere da obezbijede jednak pristup obrazovanju i jednak tretman učenika, osoblja i nastavnika u obrazovnom sistemu, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

B: Usmjeravaju sistem obrazovanja na razvoj ličnosti svakog studenta, njihovih talenata, mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih krajnjih granica, i da sistem obrazovanja odgovara na potrebe učenika svih seksualnih orijentacija i polnih identiteta;

C: Osiguraju da je sistem obrazovanja usmjeren na poštovanje ljudskih prava, i poštovanje roditelja i članova porodice svakog učenika, kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti, u duhu razumijevanja, mira, tolerancije i jednakosti, uzimajući u obzir i poštovanje drugačije seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

D: Obezbijede da se obrazovne metode, nastavni program i ostali resursi koriste u cilju poboljšanja razumijevanja i poštovanja, između ostalog, različitih seksualnih orijentacija i rodnog identiteta, uključujući i posebne potrebe tih studenata, njihovih roditelja i članova porodice;

E: Osiguraju da zakoni i politike obezbijede adekvatnu zaštitu studenata, osoblja i nastavnika različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta protiv svih oblika socijalne isključenosti i nasilja u školskom okruženju, uključujući i maltetiranje i zlostavljanje;

F: Osiguraju da studenti/učenici koji su izloženi takvom vidu nasilja nisu marginalizovani ili izdvojeni u cilju zaštite, i da je su njihovi najbolji interesi utvrđeni i ispoštovani na adekvatan način;

G: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da osiguraju sprovođenje discipline u obrazovnim institucijama koja je u skladu sa ljudskim dostojanstvom, bez diskriminacije ili kažnjavanja studenata na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

H: Obezbijede pristup i mogućnost za doživotno učenje svim pojedincima, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, uključujući i odrasle koji su već pretrpjeli takve oblike diskriminacije u obrazovnom sistemu.

Princip 17

PRAVO NA NAJVIŠI MOGUĆI STANDARD ZDRAVLJA I ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Svako ima pravo na najviši mogući standard fizičkog i mentalnog zdravlja, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Seksualno i reproduktivno zdravlje predstavlja fundamentalni aspekt ovog prava.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere da obezbijede uživanje prava na najviši mogući standard zdravlja i zdravstvene zaštite svih lica, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

B: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere da osiguraju svim licima jednak pristup zdravstvenim ustanovama, robama i uslugama, uključujući i one koje se odnose na seksualno i reproduktivno zdravlje, kao i da imaju uvid u svoje medicinske kartone, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

C: Obezbijede da se zdravstvene ustanove, robe i usluge razvijaju sa ciljem unapređivanja zdravstvenog stanja, i da odgovore na potrebe, svih osoba bez diskriminacije na osnovu, a uzimajući u obzir seksualnu orijentaciju i rodni identitet, kao i da se medicinski kartoni tih osoba tretiraju sa strogom povjerljivošću;

D: Razvijaju i isprovode programe za rešavanje problema diskriminacije, predrasuda i ostalih društvenim faktorima koji podrivaju zdravlje ljudi zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

E: Osiguraju da su svi ljudi informisani i ovlašćeni da samostalno donose odluke koje se odnose na njihovo medicinsko liječenje i zdravstvenu njegu, na osnovu istinski datog pristanka, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

F: Obezbijede da svi programi seksualnog i reproduktivnog zdravlja, obrazovanja, prevencije, njege i liječenja priznaju i poštuju raznovrsnost seksualne orijentacije i rodnog identiteta, i da su podjednako dostupni svima, bez diskriminacije;

G: Olakšaju pristup od strane onih koji traže promjenu pola ili vraćanje na prethodni pol, adekvatan i nedsikriminatorni tretman, njegu i pomoć;

H: Obezbijede da svi zaposleni u zdravstvenim ustanovovima postupaju sa pacijentima i njihovim partnerima bez diskriminacije na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, uključujući njegovo priznanje u svojstvu najbližeg rođaka;

I: Usvoje politike i programe obrazovanja i obuke, neophodne za osposobljavanja svih lica zaposlenih u zdravstvenim ustanovama da pruže najviši mogući standard zdravstvene zaštite svim pacijentima, uz puno poštovanje svačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Princip 18

ZAŠTITA OD MEDICINSKIH ZLOUPOTREBA

Ni jedna osoba se ne može protiv svoje volje podvrgnuti bilo kojem obliku medicinskog ili psihološkog tretmana, procedure ili testiranja, i ne može joj se ograničiti pristup medicinskim uslugama na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Bez obzira na klasifikaciju seksualne orijentacije i rodnog identiteta osobe, njih ne treba tretirati, liječiti ili potiskivati kao bolest.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da osiguraju punu zaštitu od štetne medicinske prakse na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, ili stereotipa vezanih za kulturne norme u pogledu ponašanja, fizičkog izgleda ili percepcija o rodu i polu;

B: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi osigurali da se nijednom djetetu nepovratno ne izmjeni rodni identitet medicinskim zahvatom bez prethodno datog punog i slobodnog pristanka djeteta u skladu sa njegovim godinama i zrelošću, i da se u svim zahvatima koja se odnose na djecu, ljekari rukovode principom najboljeg interesa za dijete;

C: Uspostave mehanizme za zaštitu djece koji će sačuvati svu djecu od rizika i opasnosti da budu žrtve medicinske zloupotrebe;

D: Obezbijede zaštitu svih osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta od nehumanih i prisilnih medicinskih postupaka ili istraživanja, uključujući testiranje na vakcine, antivirusne HIV/AIDS-a ili drugih bolesti;

E: Ispitaju i izmjene sve odredbe finansiranja zdravstvenih fondova ili drugih programa, uključujući i one za razvoj nauke, koje mogu da promovišu, olakšaju ili na bilo koji drugi način omoguće takve zloupotrebe;

F: Obezbijede da bilo koji medicinski ili psihološki tretman ili savjetovanje, eksplicitno ili implicitno, ne tretira seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao bolest koja se tretira, liječi ili potiskuje.

Princip 19

PRAVO NA SLOBODU MIŠLJENJA I IZRAŽAVANJA

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Ovo uključuje izražavanja identiteta ili ličnosti kroz govor, ponašanje, odijevanje, tjelesne karakteristike, ili bilo koji drugi način, kao i slobodu da traži, prima i širi informacije i ideje svih vrsta, uključujući i one koje se odnose na ljudska prava, seksualnu orijentaciju i rodni identitet, putem svih sredstava i bez obzira na granice.

Državaju treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da obezbijede puno uživanje slobode mišljenja i izražavanja, uz poštovanje prava i slobode drugih ljudi, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, uključujući primanje i prenošenje informacija i ideja u vezi sa seksualnom orijentacijom i polnim identitetom, kao i onih informacija koje se odnose na pravno zastupanje, objavljivanje materijala, organizaciju ili učešće na konferencijama, širenje i slobodan pristup informacijama o sigurnom seksu;

B: Obezbijede pluralistički i nediskriminatoran program i organizaciju državnih medija u odnosu na seksualnu orijentaciju i rodni identitet, kao i vođenje nediskriminatorne politike zapošljavanja i unaprijeđivanja u tim institucijama na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

C: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da osiguraju puno uživanje slobode mišljenja i izražavanja identiteta ili ličnosti kroz govor, ponašanje, odijevanje, tjelesne karakteristike, ili bilo koji drugi način;

D: Obezbijede da pojmovi javnog reda, javnog morala, javnog zdravlja i javne bezbjednosti nisu postavljani na način da organičavaju i diskriminišu slobodu mišljenja i izražavanja različite seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

E: Obezbijede da ostvarivanje slobode mišljenja i izražavanja ne krši prava i slobode ljudi različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta;

F: Obezbijede da sva lica, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, imaju jednak pristup informacijama i idejama, kao i pravo na učešće u javnim raspravama.

Princip 20

PRAVO NA SLOBODU MIRNOG OKUPLJANJA I UDRUŽIVANJA

Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, uključujući mirne demonstracijama, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Svi ljudi mogu slobodno, i bez diskriminacije, osnivati udruženja koja će se baviti pitanjima seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, kao i udruženja koja će distribuirati informacije između ili o osobama različitih seksualnih orijentacija ili rodnog identiteta, i zastupati njihova prava.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da osiguraju pravo na mirno organizovanje, okupljanje, udruživanje i zastupanje u vezi sa temama seksualne orijentacije i rodnog identiteta, i da osiguraju pravno priznanje takvih udruženja i organizacija, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

B: Posebno osiguraju da pojmovi javnog reda, javnog morala, javnog zdravlja i javne bezbjednosti nisu postavljeni na način da ograničavaju bilo koje pravo na mirno okupljanje i udruživanje samo iz razloga što podržavaju različite seksualne orijentacije ili polne identitete;

C: Ni pod kakvim okolnostima ne ometaju ostvarivanje prava na mirno okupljanje i udruživanje lica na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i osiguraju adekvatnu policijsku zaštitu i ostale mjere zaštite tih lica u prilikom ostvarivanja prava, od fizičkog nasilja ili zlostavljanja;

D: Obezbijede programe obuke i podizanja nivoa svijesti zaposlenih u organima za sprovođenje zakona i drugih relevantnih državnih službenika koji treba da obezbijede takvu zaštitu;

E: Osiguraju da uslovi za osnivanje dobrovoljnih udruženja i grupa u praksi nemaju diskriminatoran odnos prema udruženjima i organizacijama koje se bave pitanjima seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kao ni prema njihovim članovima.

Princip 21

PRAVO NA SLOBODU MISLI, SAVJESTI I VJEROISPOVJESTI

Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovjesti, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Država se ne može pozvati na ta prava da opravda zakone, politike ili prakse koje negiraju jednaku zakonsku zaštitu svih ljudi, odnosno diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da osiguraju pravo svih ljudi, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, da manifestuju vjerska i nevjerska uvjerenja, samostalno ili u zajednici sa drugima, da budu slobodni od miješanja u svoja uvjerenja i da budu slobodni od prisilnog nametanja uverenja;

B: Obezbijede da se izražavanje, praksa i promocija različitih mišljenja, uvjerenja i ubijedenja u vezi sa seksualnom orijentacijom ili rodnog identiteta ne ispoljavaju na način koji je nespojiv sa ljudskim pravima.

Princip 22

PRAVO NA SLOBODU KRETANJA

Svako ima pravo na slobodu kretanja i stanovanja i izbora stanovanja u granicama pojedine države, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Seksualna orijentacija i rodni identitet nikada ne mogu predstavljati osnov za ograničavanje ili spriječavanje ulaska, izlaska ili povratka iz ili u bilo koju državu, uključujući i sopstvenu državu bilo koje osobe.

Države treba da:

A: Preduzemu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da svim ljudima obezbijede poštovanje prava na slobodu kretanja i stanovanja bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet.

Princip 23

PRAVO NA AZIL

Svako ima pravo da traži i uživa u drugim zemljama utočište od proganjanja, uključujući i progon u vezi sa seksualnom orijentacijom i polnim identitetom. Država ne smije vratiti, projerati ili izručiti osobu bilo kojoj državi u kojoj se ta osoba može suočiti sa osnovanim strahom od torture, progona, ili bilo kog drugog oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja zbog njegove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Države treba da:

A: Pregledaju, izmijene i donesu zakone koji će obezbijediti da osnovani strah od progona na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta bude prihvaćen kao osnov za priznavanje izbjegličkog statusa i azila;

B: Obezbijede da nijedna javna politika, zakon ili pravna praksa ne diskriminiše azilata na osnovu njegove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

C: Obezbijede da nijedno lice nije uklonjeno, protjerano ili ekstadirano u bilo koju državu u kojoj se ta osoba može suočiti sa osnovanim strahom od torture, progona, ili bilo kog drugog oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja zbog njegove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Princip 24

PRAVO NA ZASNIVANJE PORODICE

Svako ima pravo na zasnivanje porodice, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Porodice postoje u različitim oblicima. Nijedna porodica ne smije biti izložena diskriminaciji po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta bilo kog svog člana.

Države treba da:

A: Preduzemu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere da osiguraju pravo na zasnivanje porodice, uključujući i pristup usvajanju ili pomoć pri rađanju (uključujući vještačku oplodnju), bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu;

B: Osiguraju da zakoni i politike priznaju različite oblike porodice, uključujući i one koje nisu definisane porijeklom ili bračnom zajednicom, i preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere da ni jedna porodica bude izložena diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta bilo kog njenog člana, ili uskraćena za socijane i druge državne beneficija, poput zapošljavanja i imigracije;

C: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere da se osigura da u svim situacijama prilikom donošenja odluka koje se tiču djeteta, bez obzira na to da li ih donose javne ili privatne socijalne institucije, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta bude od presudnog značaja, i da seksualna orijentacija ili rodni identitet djeteta ili bilo kog člana porodice ili drugog lica ne može smatrati nespojivim sa najboljim interesom;

D: U svim situacijama ili odlukama koja se tiču djece, obezbijedi mogućnost djetetu, koje je sposobno da formira lični stav, da slobodno iznese svoje mišljenje, i da se to mišljenje uzme u obzir u skladu sa godinama i zrelošću djeteta;

E: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi obezbijedile da se u onim državama koje priznaju brakove između osoba istog pola i registrovanih partnerstava, sva prava, privilegije ili obaveze koje važe za brakove između osoba različitog pola ili registrovanih partnerstava, budu jednako dostupne onima koji su u braku sa osobama istog pola;

F: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere da osiguraju da sve obaveze, prava, privilegije ili beneficije koje stoje na raspolaganju nevjenčanim partnerima različitog pola, budu podjednako dostupna nevjenčanim partnerima istog pola;

G: Obezbijede da se brak i ostala pravno priznata partnerstva mogu sklopiti samo uz punu i slobodno izraženu saglasnost budućih supružnika ili partnera.

Princip 25

PRAVO NA UČEŠĆE U JAVNOM ŽIVOTU

Svaki građanin ima pravo da učestvuje u vođenju javnih poslova, uključujući pravo da bude biran na javnu funkciju, da učestvuje u formulisanju politika koje se odnose na opšte blagostanje, kao i da imaju jednak pristup svim nivoima javnih službi i postavljanju na javne funkcija, uključujući službu u policiji i vojsci, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Države treba da:

A: Pregledaju, izmijene i donesu zakone kako bi obezbijedili puno uživanje prava na učešće u javnom i političkom životu i poslovima, na svim nivoima državne vlasti i zapošljavanje na javnim funkcijama, uključujući i službu u policiji i vojsci, bez diskriminacije u odnosu na, i uz puno poštovanje, seksualne orijentacije i rodnog identiteta svake osobe;

B: Preduzmu sve odgovarajuće mjere za eliminisanje stereotipa i predrasuda o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu koji sprečavaju ili ograničavaju učešće u javnom životu;

C: Osiguraju pravo svake osobe da slobodno učestvuje u donošenju politika koje se odnose na njihovo blagostanje, bez diskriminacije u odnosu na, i uz puno poštovanje, njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Princip 26

PRAVO NA UČEŠĆE U KULTURNOM ŽIVOTU

Svako ima pravo da slobodno učestvuje u kulturnom životu, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, i da učešćem u kulturnom životu slobodno izražava različitost seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere obezbijede jednake mogućnosti svih ljudi za učešće u kulturnom životu, bez obzira na to, i uz puno poštovanje njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta;

B: Podstiču dijalog i uzajamno poštovanje između pristalica različitih kulturnih grupa unutar države, uključujući grupe koje imaju različite poglede na seksualnu orijentaciju i rodni identitet, uz dosljedno poštovanje ljudskih prava iz ovih principa.

Princip 27

PRAVO NA PROMOCIJU LJUDSKIH PRAVA

Svako ima pravo, da samostalno ili u zajednici s drugima promoviše zaštitu i ostvarivanje ljudskih prava na nacionalnom i međunarodnom nivou, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Ovo uključuje i aktivnosti usmjerene na promociju i zaštitu prava osoba različitih seksualnih orijentacija i rodnog identiteta, kao i pravo da razvijaju i otvaraju diskusiju o novim odredbama ljudskog prava i da zastupaju njihovo usvajanje.

Države treba da:

A: Preduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i ostale mjere da stvore povoljan ambijent za aktivnosti usmjerene na promociju, zaštitu i ostvarivanje ljudskih prava, uključujući prava koja su relevantna za različitu seksualnu orijentaciju i rodni identitet;

B: Preduzmu sve odgovarajuće mjere za vođenje akcija i kampanja usmjerenih na branioce ljudskih prava koji rade u oblasti seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kao i na one koje su usmjerene na branioce prava različitih seksualnih orijentacija i rodnog identiteta;

C: Obezbijede da branioci ljudskih prava, nezavisno od njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i bez obzira na oblast ljudskih prava za koju se zalažu, uživaju nediskriminatorni pristup i učešće u komunikaciji sa nacionalnim i međunarodnim organizacijama za ljudska prava;

D: Obezbijede zaštitu braniocima ljudskih prava koji rade u oblasti seksualne orijentacije i rodnog identiteta, protiv bilo kog nasilja, pretnje, odmazde, de facto ili de jure diskriminacije, pritiska ili bilo koje druge arbitrarne radnje počinjene od strane državnih ili ne državnih izvršitelja, kao odgovor na njihove aktivnosti. Isti nivo zaštite od takvog postupanja, na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, treba da bude obezbijeđen svim braniocima ljudskih prava;

E: Podrže priznavanje i akreditaciju organizacija koje promovišu i štite ljudska prava osoba različitih seksualnih orijentacija i rodnog identiteta na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Princip 28

PRAVO NA EFEKTIVNI PRAVNI LIJEK I OBEŠTEĆENJE

Svaka žrtva kršenja ljudskih prava, uključujući povrede zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu, ima pravo na efikasan, adekvatan i odgovarajući pravni lijek. Mjere preduzete u cilju pružanja reparacije, ili obezbjeđivanja adekvatnog unaprijeđenja ljudi različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta su sastavni dio prava na efikasan pravni lijek i obeštećenje.

Države treba da:

A: Uspostave potrebne zakonske procedure, uključujući reviziju zakona i politika, kako bi se žrtvama kršenja ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta osigurao pristup punom obeštećenju kroz restituciju, kompenzaciju, rehabilitaciju, zadovoljenje, garancija da se kršenje neće ponoviti, i/ili na bilo koji drugi odgovarajući način;

B: Obezbijede da se lijekovi primjenjuju i sprovode u razumnom roku;

C: Obezbijede uspostavljanje efektivnih institucija i standarda za pružanje pravnih lijekova i obeštećenja, i da su sva lica zaposlena u njima obučena u pitanjima kršenja ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta;

D: Obezbijede svim licima slobodan pristup svim potrebnim informacijama o procedurama za traženje pravnog lijeka i obeštećenja;

E: Obezbijede finansijsku pomoć za sve one koji nisu u mogućnosti da priušte troškove obezbjeđenja pravne zaštite, i da uklone sve ostale prepreke obeštećenje, finansijske ili neke druge;

F: Obezbijede obuku i programe za podizanje nivoa svijesti, uključujući i mjere usmjerene na nastavnike i studente na svim nivoima obrazovanja, institucije i potencijalne prekršioce ljudskih prava, da promovišu poštovanje i pridržavanje međunarodnih standarda u ljudskim prava u skladu sa ovim principima, kao i da se bore protiv diskriminatornih stavova na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Princip 29

ODGOVORNOST

Svako kome se ljudska prava, uključujući prava navedena u ovim principima, krše ima pravo da one koji su direktno ili indirektno odgovorni za kršenje, bez obzira da li su u pitanju državni službenici ili ne, tereti za odgovornost za njihove postupke na način koji proporcionalno odgovara ozbiljnosti povrede. Ne treba da postoji izuzimanje onih počinitelja kršenja ljudskih prava koja su u vezi sa seksualnom orijentacijom ili polnim identitetom.

Države treba da:

A: Uspostave odgovarajuće, pristupačne i efikasne krivične, građanske, administrativne i druge procedure, kao i nadzorne mehanizme, kako bi se obezbijedila odgovornost počinitelja kršenja ljudskih prava u vezi sa seksualnom orijentacijom ili polnim identitetom;

B: Obezbijede da se sve tvrdnje o zločinima počinjenim na osnovu stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta žrtve, uključujući zločine opisane u ovim principima, istraže odlučno i detaljno, i da se u slučajevima u kojima postoje odgovarajući dokazi, sprovede krivično gonjenje, sudjenje i izricanje kazne odgovornim licima;

C: Uspostave nezavisne i efikasne institucije i procedure za praćenje formulacije i sprovođenja zakona i politika, kako bi se osiguralo suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

E: Uklone sve prepreke koje spriječavaju pozivanje na odgovornost lica koja vrše kršenje ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

DODATNE PREPORUKE

Svi članovi društva i međunarodne zajednice imaju odgovornost u pogledu ostvarivanja ljudskih prava. Stoga, preporučujemo sljedeće:

A: Visoki komesar Ujedinjenih nacija za ljudska prava treba da podrži ove principe, promoviše njihovo usvajanje i primjenu širom svijeta i uvrsti ih u oblast rada kancelarije Visokog komesara za ljudska prava;

B: Savjet Ujedinjenih nacija za ljudska prava treba da podrži ove principe i da pažljivo razmotri kršenja ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, kao i da promoviše usvajanje ovih principa od strane ostalih država;

C: Posebne procedure Ujedinjenih nacija za ljudska prava treba da obrate posebnu pažnju na kršenja ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i integrišu ove principe u domen svoje nadležnosti;

D: Ekonomski i socijalni savjet Ujedinjenih nacija treba da priznaju i akredituju nevladine organizacije koje se bave promocijom i zaštitom prava ljudi različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta, u skladu sa rezolucijom 1996/31;

E: Pregovaračka tijela Ujedinjenih nacija za ljudska prava treba da odlučno integrišu sve principe u ispunjavanju svojih nadležnosti, uključujući i sudsku praksu i ispitivanje izvještaja država i, po potrebi da usvoji generalne komentare ili druga tumačenja tekstova o primjeni zakona o ljudskim pravima osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta;

F: Svjetska zdravstvena organizacija i Združeni program Ujedinjenih nacija za HIV/AIDS treba da, odgovarajući na zdravstvene potrebe osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta, razvijaju uputstva o pružanju zdravstvenih usluga i njege, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava i dostojanstva;

G: Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice treba da uključi ove principe u vršenju zaštite lica koja su iskusila, ili imaju osnovan strah od proganjenja na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i da osiguraju da ni jedno lice nije diskriminisano na osnovu njegove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u odnosu na prijem humanitarne pomoći ili drugih usluga, ili prilikom utvrđivanja izbjegličkog statusa;

H: Regionalne i podregionalne međuvladine organizacije posvećene zaštiti ljudskih prava, treba da osiguraju promociju ovih principa u vršenju svojih nadležnosti kroz primjenu različitih mehanizama, procedura i inicijativa za zaštitu ljudskih prava;

I: Regionalni sudovi za ljudska prava treba odlučno da integrišu ove principe, koji su relevantni za ugovore o ljudskim pravima koje tumače, u razvijanju sudske prakse o seksualnom opredeljenju i rodnom identitetu;

J: Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, treba da promovišu poštovanje ovih principa u okviru svojih nadležnosti;

K: Humanitarne organizacije treba da usvoje ove principe prilikom vršenja svih humanitarnih operacija ili akcija, i da se suzdržavaju od diskriminacije lica na osnovu njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u pružanju pomoći i drugih usluga;

L: Nacionalne institucije za zaštitu ljudska prava treba da promovišu poštovanje ovih principa od strane državnih i nedržavnih aktera, i uključe u svoju nadležnost promociju i zaštitu ljudskih prava osoba različite seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

M: Profesionalne institucije, uključujući one u zdravstvenom i obrazovnom sektoru, kao i u krivičnom ili građanskom pravosuđu, treba da preispitaju svoju praksu i smernice rada kako bi osigurali poštovanje i promociju ovih principa;

N: Privatna preduzeća treba da prihvate i djeluju u skladu sa bitnom ulogom koju nose u obezbijedivanju poštovanja ovih principa prilikom zapošljavanja i promocije ovih principa na nacionalnom i međunarodnom nivou;

O: Sredstva masovne komunikacije treba da izbjegavaju korišćenje stereotipa u odnosu na seksualnu orijentaciju i rodni identitet, i da promovišu toleranciju i prihvatanje raznolikosti ljudskog seksualnog opredeljenja i rodnog identiteta, i podižu nivo svijesti ljudi u tim pitanjima;

P: Državni i privatni fondovi treba da obezbjede finansijsku pomoć nevladinim i drugim organizacijama koje se bave promocijom i zaštitom ljudskih prava osoba sa različitim seksualnom orijentacijom i polnim identitetom.

OVI PRINCIPI I PREPORUKE održavaju primjenu međunarodnih ljudskih prava na život, i iskustva osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta, i stoga ništa od ovdje navedenog se ne treba tumačiti kao ograničavanje prava i sloboda tih lica onako kako su ona priznata u međunarodnim, regionalnim ili nacionalnim zakonima i standardima.

DODATAK

POTPISNICI PRINCIPA YOGYKARTE

Philip Alston (Australia), specijalni izvještač Ujedinjenih nacija za vansudska i arbitražna pogubljenja i profesor prava na New York University School of Law, SAD

Maxim Anmeghichean (Moldavija), Evropski region međunarodnog lezbijskog i gej udruženja

Mauro Cabral (Argentina), istraživač na nacionalnom Univerzitetu Kordoba, Argentina, Međunarodna gej i lezbiska komisija za ljudska prava,

Edwin Cameron (Južna Afrika), Vrhovni apelacioni sud, Bloemfontein, Južna Afrika,

Sonia Onufer Correa (Brazil), naučni saradnik Brazilske interdisciplinarne asocijacije za borbu protiv side (ABIA) i kopredsjedavajući Sexuality Policy Watch organizacije (kopredsjedavajući na sastanku eksperata)

Yakin Erturk (Turska), specijalni izvještač Ujedinjenih nacija o nasilju nad ženama, profesor na odsjeku za sociologiju, Middle East University, Ankara, Turska

Elizabeth Evatt (Australija), bivši član i predsjedavajući Komiteta Ujedinjenih nacija za eliminaciju diskriminacije nad ženama, bivši član Komiteta Ujedinjenih nacija za ljudska prava i Komesar međunarodne komisije pravnika

Paul Hunt (Novi Zeland), specijalni izveštač Ujedinjenih nacija o pravu na najviši mogući standard zdravlja i profesor na odsjeku prava, Univerzitet Essex, Velika Britanija

Asma Jahangir (Pakistan), predsjedavajući, Komisija za ljudska prava Pakistana

Maina Kiai (Kenija), predsjednik Nacionalne komisije za ljudska prava Kenije

Miloon Kothari (Indija), specijalni izvještač Ujedinjenih nacija o pravu na adekvatno stanovanje

Judith Mesquita (Velika Britanija), viši naučni savjetnik, Centar za ljudska prava, Univerzitet Essex, Velika Britanija

Alice M. Miler (SAD), docent, Studije javnog zdravlja, direktor programa za ljudska prava, Univerzitet Kolumbia, SAD

Sanji Mmasenemo Monageng (Bocvana), sudija Vrhovnog suda (Republika Gambija), komesar Afričke komisije za ljudska prava i građanska prava, predsjednik pratećeg odbora za

implementaciju smjernica o zabrani i sprečavanju torture i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka na ostrvu Roben (Afrička komisija za ljudska i građanska prava)

Vitit Muntarbhorn (Tajland), specijalni izvještač Ujedinjenih nacija o stanju ljudskih prava u Demokratskoj Narodnoj Republici Koreji i profesor prava na Univerzitetu Chulalongkorn, Tajland, (ko-predsjedavajući sastanka eksperata)

Lawrence Mute (Kenija), komesar Nacionalne komisije za ljudska prava Kenije

Manfred Nowak (Austrija), specijalni izvještač Ujedinjenih nacija o torturi i ostalom svirepom, nehumanom i ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, član Međunarodne komisije pravnik, profesor za ljudska prava Univerziteta u Beču i direktor Instituta Ludwig Boltzmann za ljudska prava

Ana Elena Obando Mendoza (Kostarika), pravna zastupnica za ženska prava, aktivistkinja ženskih prava i međunarodna konsultantkinja

Michael O'Flaherty (Irska), član Komiteta Ujedinjenih nacija za ljudska prava i profesor primjenjenih ljudskih prava i ko-direktor Centra za ljudska prava na Univerzitetu Nottingham, Velika Britanija (izvještač razvoja principa Yogyakarta)

Sunil Pant (Nepal), predsjednik društva Blue Diamond, Nepal

Dimitrina Petrova (Bugarska), izvršni direktor, The Equal Rights Trust

Rudi Mohammed Rizki (Indonezija), specijalni izvještač Ujedinjenih nacija o međunarodnoj solidarnosti i najstariji predavač i prodekan za akademske poslove na Pravnom fakultetu na Univerzitetu Pedjadjaran, Indonezija

Mary Robinson (Irska), osnivač Realizing Rights: Inicijativa etičke globalizacije globalizacija i bivši predsjednik Irske i bivši Visoki komesar Ujedinjenih nacija za ljudska prava

Nevena Vucković Sahović (Srbija), član Komiteta Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i predsjednik Centra za prava djeteta, Beograd, Srbija

Martin Scheinin (Finska), specijalni izvještač Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima i borbi protiv terorizma, profesor ustavnog i međunarodnog prava i direktor Instituta za ljudska prava, Univerzitet Abo Akademi, Finska

Wan Yanhai (Kina), osnivač AIZHI akcionog projekta i director Pekinškog Instituta AIZHIXING za zdravstveno obrazovanje

Stephen Whittle (Velika Britanija), profesor na pravnoj jednakosti na Manchester Metropolitan institutu, Velika Britanija

Roman Wieruszewski (Poljska), član Komiteta Ujedinjenih nacija za ljudska prava i šef Poznan centra za ljudska prava, Poljska

Robert Winntemute (Kanada i Velika Britanija), profesor zakona o ljudskim pravima, Škola prava, King's Collage London, Velika Britanija